Swinburne şi idolii forului: cîteva ipostaze ale revoltei

Roxana PATRAŞ

The paper entitled Swinburne and the Forum Idols. A Few Facets of Riot forwards a cluster of presumptions on the complex interactions between the Protestant religious ground and the new tenets of "art for art's sake" within the specific frame of Algernon Charles Swinburne's work. The main point is that, notwithstanding the optimist paradigm of general progress, the post-Romantic cultural context engenders queer relapsing Neoconservative ebbs such as the Oxford movement (lately known as "Tractarianism") or the Pre Raphaelite movement (bestirred by the same academic community). Taking Swinburne as a case appropriate for our inquiry – as he revolved a consistent period of time round Dante Gabriel Rossetti's circle – the essay fathoms into the veiled links between a "fleshy" school of poetry and the ascetic moods of the Anglican High Church.

1. Contextul socio-cultural victorian şi moştenirea romantică

Candidat eligibil pentru titlul de *Poet Laureate* şi succesor al lui Alfred Tennyson, Algernon Charles Swinburne putea fi considerat, înainte de nefericita şi scandaloasa publicare a volumului *Poems and Ballads*, unul dintre „răsfăţaţii" secolului victorian. Înzestrat cu reale calităţi de lider al generaţiei sale, poetul îşi ratează însă ascensiunea şi începe să fie şters treptat din conştiinţa publicului, astfel încît, spre sfîrşitul vieţii, chiar dacă va continua să scrie cu aceeaşi fervoare de „literator", critica literară îl va neglija, împingîndu-l, condescendentă, în raftul al doilea. Cu toate că, la limita de jos a modernităţii, unele interpretări forţează latura experimental-inovatoare a operei febrilului scriitor, reperele romantice şi felul în care scriitorul victorian se raportează la „canon romantic" deja constituit trebuie să ne reţină atenţia măcar de dragul reconstituirii unui context socio-cultural: astfel, marcat de vizionarismul austerului autor al „manuscriselor iluminate" (dar şi de umorul subtil al lui Blake – căci cine spune că profeţii nu au umor?) dar şi de discursivitatea detunător-retorică a unor Hugo sau Byron (pe care îl iubea cu o ură neîmpăcată, nepierzînd niciun prilej să sublinieze superioritatea lui Shelley), Swinburne nu este numai un om al tranziţiei între romantism, decadentism şi modernitate timpurie, ci şi creuzetul mai multor „romantisme".

În ciuda divergenţelor legate de definirea termenului „romantism", majoritatea cercetătorilor fenomenului au pus accent pe următorii termeni cheie:

a. **secularizare şi raţionalizare** a interpretării noţiunii de sacru, în contextul relaţiei conflictuale, **„anxioase"**, între epocile literare. Aici nu putem eluda infuzia umoristic-cabalistă a lui Harold Bloom în *The Visionary Company: A Reading of English Romantic Poetry* sau din volumele următoare, construite pe intuiţiile de

BDD-A134 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)

lectură ale primelor lucrări despre romantism (*The Ringers in the Tower: Studies in Romantic Tradition, Poetry and Repression: Revisionism from Blake to Stevens*; *Canonul occidental*; *Anxietatea influenței*);

b. **naturalizare a supranaturalului** şi acomodarea unor principii mai vechi într-o „minunată lume nouă" prin înlocuirea exegezei biblice cu exegeza personalității (*creative autobiography*). Teoria îi aparține lui M. H. Abrams (profesor al lui Harold Bloom) care sesizează, încă de la publicarea volumului *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition* că, în lipsa unei cunoaşteri profunde a transcendenței se instituie o formă „îmblînzită", imanentă de divinitate, mai uuşor de explorat în ființa omului sau ființa naturii.

c. **teribila simetrie** între ceea ce a fost şi ceea ce va veni, între personalități ori fenomene etc., aşa cum postulează gîndirea geometrică şi, în fond, romantică, a lui Northrop Frye, de la fulminantul debut în *The Fearful Symmetry*, trecînd prin *The Anatomy of Criticism* şi culminînd în *The Great Code: The Bible and Literature*. Şi aici putem accepta că este vorba despre un sistem de gîndire gemelară, autoreflexivă, o paradigmă închisă inspirată de linearitatea metanarațiunii biblice.

Am ales cele trei versiuni critice, aprofundate prin sondarea fenomenului artistic al secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea, pentru că cei trei „filosofi ai culturii" sînt la bază exegeți ai romantismului englez (adevărat izvor de inspirație şi speculație teoretică), mai apoi curajoşi cercetători ai unor forme mentale, avansînd scheme şi prezumții cu privire la anatomia şi fiziologia literaturii în general. Merită cercetat în ce măsură cei trei autori se lasă impresionați de propriul lor obiect de studiu (romantismul), îngrădindu-l în viziuni post hegeliene, structurante, eliminînd hazardul din concepția lor şi sacrificînd cazurile izolate. Cele trei versiuni se pun totuşi de acord în cel puțin o privință: adevăratul punct de pornire îl reprezintă o anumită schimbare la față a creştinului şi creştinătății. Tot în romantism se produce ceea ce s-ar putea numi „îmblînzirea" creştinismului (şi a „teismului" dogmatic) prin: 1. convertirea sa într-un crez estetic (în decadentism); 2. transformarea sa într-un model societal (succesul internațional al lui Marx şi erupția umanitarismelor socialiste); 3. metamorfoza discursului şi simbolismului religios într-unul eminamente politic (stîngismul sfîrşitului de secol este dublat de credința utopică într-o republică ideală, materializată în idealurile naționalist paşoptiste şi culminînd cu ferocitatea naționalismului popular nazist). Epocă de mari prefaceri, romantismul se nutreşte aşadar, dintr-un avînt progresist, grefat pe un nestăvilit optimism ontologic: dincolo de dramele şi ezitările sale individuale, romanticul ştie că lumea trebuie să se schimbe. În ciuda exploziei socialist-constructiviste de la începutul secolului al XIX-lea, următoarea paradigmă (e vorba de victorianism), mai pregnant industrialistă şi consumistă – ca orice fenomen postcreator alexandrin (postromantic) – pare suficient de marcată de reculul tradiționalist, neoconservator, de oboseala formelor noi şi ataşamentul față de formele Vechiului Regim.

2. Două recidive neoconservatoare şi lumina stinsă a Vechiului Regim

Contextul cultural englez (dar şi german) devine scena unor bizare lupte religioase, reprezentate de o schismă adîncă în interiorul lumii protestante. În ciuda

BDD-A134 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)

simplificării ceremonialului, a acomodării transcendentului cu imanentul şi a clarificării relaţiei omului cu Dumnezeul personal, o parte a lumii protestante manifestă dorinţa retrogradă de a se întoarce la marele trunchi ritualic catolic. Aşa apar (în Germania şi Anglia) mişcările „bisericii înalte" (sau „protestantismul înalt" – High Church Anglicanism; Neo-Luteranism) care predicau întoarcerea la ceremonialul liturgic catolic şi insistau asupra reluării legăturii cu tradiţia. Reprezentanţii bisericii anglicane înalte (sau a aşa-numitei „mişcări tractariene") se considerau urmaşii bisericii de la Roma, adică una dintre cele trei ramuri ale catolicismului, alături de ortodoxie. Mulţi dintre predicatorii înfocaţi ai mişcării tractariene s-au şi convertit pentru a demonstra validitatea crezului lor (cazul lui John Henry Newman[1] provoacă multe dezbateri în epocă). Alţii, respinşi de marea masă a moderaţilor (biserica anglicană „de jos" sau *Low Anglicanism*), au ajuns să-şi împrăştie înţelepciunea prin periferiile murdare ale marilor oraşe, pentru că în parohiile înfiinţate prin decrete regale nu erau primiţi. Paradoxal, ideile retrograde ale „tractarianismului" „High Church" au prins la clasele inferioare, în sînul cărora s-a şi reconvertit ideologic destul de repede în utopii protosocialiste.

Dar tractarianismul nu prinde numai la pleava periferiilor, ci şi la inşii însetaţi de forme simbolice, ceremoniale sau ritualizate – adică la complicatul popor al artiştilor. În sînul poeţilor, neoconservatorismul „tractarian" se transformă într-o adevărată revoltă împotriva establishmentului politic (monarhia vs. republicanism) sau cultural (idilismul vs. discursul profetic). Prerafaelitismul sau „rossettismul" – aşa cum s-a făcut deja distincţia în studiile de specialitate (John A Cassidy, 1964: 45) –reprezintă o formulă estetică neoconservatoare, care în ciuda filiaţiilor decadente (crezul „artei pentru artă" rămîne un bun e import!), se dezvoltă în paralel cu recrudescenţa conservatorismului religios anglican.

Nu e un secret că personalitatea creatoare swinburniană e încurajată de temperatura înaltelor idealuri rossettiene. În studenţie, cînd se apropie de neconvenţionalii plasticieni aciuaţi sub cupolele bibliotecii de la Union Hall, Oxford, (înclinaţi spre experimentarea transindividuaţiei, cei trei pictori îşi semnau tablourile cu un misterios PRB – *Preraphaelite Brotherhood*), Swinburne face deja figură de puşti alienat, retractil dar şi însetat de cauze în steagul cărora să se înfăşoare. În doar cîteva luni, devine un fel de mascotă a cercului prerafaelit şi e numit cu simpatie, datorită impresionantei sale podoabe capilare, „dragul de Morcoveaţă" („dear little Carrots"). Apropierea de frăţia prerafaelită încurajează o atitudine de frondă, păgînă, în fond, tot o mişcare retrogradă, neoconservatoare, de recuperare a unei tradiţii antice ori medievale sucombate. În cazul lui Swinburne, anticreştinismul manifest merge pînă într-acolo încît scriitorul lasă dispoziţii testamentare precise spre a nu fi înmormîntat cu obişnuita pompă a funeraliilor ritualizate. La groapa sa, preotul din Bonchurch nu a fost lăsat să rostească rugăciunile obişnuite.

[1] Inclusiv una dintre mătuşile poetului păşeşte pe calea martiriului casnic alături de unul dintre capii renaşterii ecleziasmului înalt.

BDD-A134 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)

Totuşi, în Oxfordul acelor vremuri (Balliolul, în special), *happening*-urilor prerafaelite le deschide calea, în mod firesc, *Mişcarea liturgică oxoniană* (1830-1840) din care se desprinde, la o scară mai mare, şi mişcarea tractariană suspomenită. Legătura între cele două forme simbolice, dezvoltate la o distanţă de o decadă, nu a fost suficient reliefată şi totuşi ea apare mai clară decît lumina zilei dacă avem în vedere un caz cu totul şi cu totul special: poezia Christinei Rossetti. Soră cu titanul aventuros Dante Gabriel şi cu timidul teoretician William Michael, Christina face figură distinctă în cercul prerafaelit. *The Goblin Market* reprezintă singurul debut nescandalos, salutat de publicul victorian, deşi ascunde un fior religios de o senzualitate ludică, sublimată în esenţe tari, la fel ca poemele Terezei din Avila. Ca şi înaintaşii săi tractarieni, poeta insista asupra resimbolizării religioase a cotidianului şi pe importanţa capitală a recuperării gestului euharistiei (pierdut în cadrul cultelor protestante).

3. Ispita lui Dumnezeu

Aceasta sumă de revolte luate pe cont propriu şi de înstrăinări pe calea trufiei nu exclud reminescenţa, într-o operă considerată îndeobşte o Biblie satanică, a unor idei „high church" la care Swinburne, la fel ca şi Christina Rosetti, are acces încă din copilărie printr-o educaţie cvasi-catolică. Nu facem apel decît la cîteva mărturii – printre puţinele rămase, căci poetul avea oroare de exhibiţia diaristică – despre relaţia creatorului individual cu marele Creator: „Fiind crescut după regulile unei educaţii religioase cvasi-catolice, sigur că am fost influenţat de aceasta, aşa cum am fost impresionat şi de alte lucruri [...] după aceea [...] nu mi-a mai rămas nimic decît un nihilism tulbure: dar nu am fost niciodată un teist! Căci instinctul mi-a spus întotdeauna iar raţiunea m-a îndemnat să înţeleg că nici un om nu poate concepe un Dumnezeu personal decît prin intermediul unor superstiţii tribale, canibalice sau, altfel, prin adevărata revelaţie a supranaturalului; să înţeleg că un Dumnezeu explicabil este una dintre cele mai absurde plăsmuiri umane [...] Iar noi, care nu venerăm nicio încarnare materială a vreunei calităţi umane [...] putem totuşi să venerăm divinitatea din om, idealul uman al aspiraţiei spre perfecţiune. [...] De aceea, poţi să mă numeşti «un fel de creştin» (din biserica lui Blake şi a lui Shelley), dar în niciun caz un teist" [*t.n.*] (apud. Margot K. Louis, 1990: 10). Aşadar, am putea găsi cheia recrudescenţelor creştine în concepţia swinburniană tot într-o mişcare retrogradă, de data asta spre fiorul barbar al cărţilor Vechiului Testament: divinitatea inexplicabilă; divinitatea din om; aspiraţia spre perfecţiune. Nu e de mirare că, în preajma anilor 1880, provocat să dea un clasament al cărţilor preferate, tocmai cel mai imoral dintre poeţi pune pe primul loc Ecleziastul şi Cărţile lui Iov, Isaiia sau Ezechiel. Sau că, într-un alt context cînd i se cere să adapteze Biblia pentru înţelesul copiilor, manifestă o ciudată tendinţă inclusiv-exhaustivă, în loc să abrevieze cuminte şi didactic locurile comune ale credinţei evanghelice.

Că subiectul religiozităţii lui Swinburne e unul destul de delicat (deşi ofertant) o arată pe deplin cercetarea canadiencei Margot K. Louis. Cartea acesteia dezvoltă ideea deconstrucţiei teocentricităţii convenţionale şi a simbolismului religios

BDD-A134 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)

clişeizat prin generalizarea unui model parodic. Parodia cuprinde ca un cancer absolut toate imaginile creştinătăţii: locul Fecioarei imaculate îl iau diavolițele chinuite de patimile cărnii (Dolores, Felise, Fragoletta, Anactoria, Proserpina, Maria Stuart, Caterina de Medici etc.); în locul lui Christ este ridicat pe cruce omul-titan (apropiat de miltonienii Samson sau de Satan-ul din *Paradise Lost*); împărtăşania nu se mai face cu vin, ci cu sînge adevărat iar expierea păcatelor, nu prin canon, ci prin adevărate scene teratologice. Totuşi, procesul nu pare a fi numai unul de schimbare a polarităţii simbolice. Ceea ce încearcă Swinburne, într-un mod cu totul şi cu totul original, este recîştigarea sensului literal al gestului creştin, pe scurt, o fugă de excrescenţele neotestamentare, uneori simbolico-literaturizante ale evangheliilor. Gest paradoxal în economia luxuriantă a operei acestui literator cameleonic.

S-ar putea ca, în cazul lui Swinburne, să nu fie vorba pur şi simplu de agnosticism (anunţat şi favorizat de condiţii cultural-sociale precum nihilismul demonic, pietatea agnostică, umanismul ateu sau holismul romantic). Scriitorul ce păşeşte şi în cutremurătorul secol al XX-lea caută un creştinism al libertăţii maximale, al întrebărilor ce pot fi conduse pînă la ultimele lor consecinţe – chiar dacă acestea nasc impulsuri schismatice. Un creştinism al săvîrşirii gestului literal.

Pare şi aceasta, alături de alte fenomene izolate, o recrudescenţă a impulsului retrograd, neoconservator, chiar în sînul lumii creştine. Însetat nu de vinul simbolic al comuniunii, ci de adevăratul sînge al lui Cristos, autorul *Poemelor şi Baladelor* se dovedeşte, la un examen mai atent, un spirit profund religios. Deghizîndu-şi stigmatele cu precauţie şi sfială, personalitatea lui Algernon Charles Swinburne se apropie de cazna altor suflete chinuite, marcate de convertiri subite, ispitite spre finalul vieţii nu de diavol, ci de bunul Dumnezeu. Nu ne-am înşela prea mult dacă l-am pune alături de Oscar Wilde, cel din *De Profundis*, de John addington Symonds, cel din *Memorii*, sau – mai cunoscuţi poate publicului românesc – de Ion Negoiţescu ori Petru Creţia. Dar aici ar începe o poveste mult mai riscantă.

Bibliografie

Opera

Swinburne Letters, ed. Cecil Y. Lang, vol. I-VI, New Heaven, Yale University Press, 1959-1962

Swinburne, Algernon Charles, *The Bonchurch Edition of the Complete Works of Algernon Charles Swinburne*, vol XI-XVII, *Prose Works*, vol I-VII, London, William Heineman, 1925-1929

Surse secundare

*** *The Whole Music of Passion. New Essays on Swinburne*, ed. Rikky Rooksby şi Nicholas Shrimpton, Cambridge University Press, 1993

Abrams, M. H., *Natural supernaturalism. Tradition and Reevolution in Romantic Literature*, New York, W.W. Norton & Company Inc., 1971

Bloom, Harold, *Anxietatea influenţei*, traducere de Rareş Moldovan, Editura Paralela 45, 2008

BDD-A134 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)

Bloom, Harold, *Canonul occidental*, traducere de Diana Stanciu, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, Bucureşti, Univers, 1998
Bloom, Harold, *The Visionary Company*, New York, Dobleday&Company Inc, 1961
Buckler, William E., *The Victorian Imagination: Essays in Aesthetic Exploration*, New York, New York University Press, 1980
Cassidy, John A., *Algernon C. Swinburne*, New York, Twayne Publishers, 1964.
Chew, Samuel C., *Swinburne*, Hamden, Conneticut, Archon Books, 1929
Disney-Leith, Mary, *The Boyhood of Algernon Charles Swinburne. Personal Recollections by his Cousin, Mrs. Disney-Leith. With Extracts from Some of His Private Letters*, London, Chatto &Windus, 1917, www.archive.org
Fletcher, Ian, *Swinburne*, London, Longman, 1973
Frye, Northrop, *Anatomia criticii*, traducere de Domnica Sterian şi Mihai Spăriosu, prefață de Vera Călin, Bucureşti, Univers, 1972
Fuller, Jean Overton, *Swinburne. A Critical Biography*, London, Chatto &Windus, 1968
Gay, Peter, *The Burgeois Experience. Victoria to Freud. Education of the Senses*, vol. I, New York, Oxford University Press, 1984
Gosse, Edmund, *The Life of Charles Algernon Swinburne*, London, Macmillan&Co, 1917, www. archive.org.
Hyder, Clyde Kenneth, *Swinburne's Literary Career and Fame*, New York, Russel&Russel, 1963
Louis, Margot K, *Swinburne and his Gods. The Roots and Growth of Agnostic Poetry*, McGill's University Press, Montreal&Kingston, London, Buffalo, 1990
Mandelbaum, Maurice, *History, Man, and Reason: A Study in Nineteenth Century Thought*, London, The Johns Hopkins Press, 1971
McGann, Jerome, *Swinburne. An Experiment in Criticism*, The University of Chicago Press, 1972
Rooksby, Rikki, *A.C. Swinburne: A Poet's Life*, Aldershot, Scolar Press, 1997
Symonds, John Addington, *Memoirs of John Addington Symonds*, ed. de Phyllis Grosskurth, Chicago, University of Chicago Press, 1984
Thomas, Donald, Swinburne. The Poet in His World, New York, Oxford University Press, 1979
Watts-Dunton, Clara, *The Home Life of Algernon Charles Swinburne*, London, A. M. Philpot, 1922.
Wilde, Oscar, *The Collected Works of Oscar Wilde*, Wordsworth Editions, 1997

BDD-A134 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:01 UTC)